

การวิจัยทางการพยาบาลในสังคมไทย :

ทบทวนอดีตและทิศทางอนาคต

Nursing research in Thailand: Past and present

บทความวิชาการ

วารสารพยาบาลศาสตร์และสุขภาพ

Journal of Nursing Science & Health

ปีที่ 38 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มีนาคม) 2558

Volume 38 No.1 (January-March) 2015

เอี่ยมพร ทองกระจ่าย ศศ.ด. (พัฒนศาสตร์)*

Earporn Thongkrajai Ph.D. (Development Sciences)*

บทคัดย่อ :

บทความนี้มีเป้าหมายที่จะทบทวนการวิจัยทางการพยาบาลในสังคมไทยนับตั้งแต่มีการวิจัยทางการพยาบาลในประเทศไทยขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2510 จนกระทั่งปัจจุบัน แบ่งพัฒนาการของการวิจัยทางการพยาบาลออกเป็น 4 ระยะ คือ ระยะที่หนึ่ง : การวิจัยเพื่อพัฒนาการศึกษาและการบริหารการพยาบาล (พ.ศ. 2510 - 2527) ระยะที่สอง : การวิจัยเพื่อพัฒนาการปฏิบัติการพยาบาล (พ.ศ. 2528 - 2538) ระยะที่สาม : การวิจัยเพื่อพัฒนาวิชาชีพพยาบาล (พ.ศ. 2539 - 2549) และระยะที่สี่ : การวิจัยเพื่อปฏิรูประบบการพยาบาล (พ.ศ. 2550 - ปัจจุบัน) งานวิจัยทางการพยาบาลแบ่งตามเป้าหมายการวิจัยได้เป็น 2 รูปแบบ คือการวิจัยเพื่อตรวจสอบทฤษฎีเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ทางการพยาบาลและการวิจัยเพื่อแก้ปัญหาสุขภาพของชุมชนสังคม ผู้เขียนได้เสนอทิศทางการวิจัยทางการพยาบาลในอนาคตว่า (1) ควรมีเป้าหมายเพื่อสนองตอบต่อปัญหาสุขภาพของสังคมไทยในทุกมิติได้แก่ มิติเชิงโครงสร้าง มิติประชากร มิติพื้นที่ มิติสังคมวัฒนธรรม มิติทางเพศและมิติอนาคต (2) ควรคำนึงถึงการวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาสุขภาพอย่างเป็นระบบควบคู่ไปกับการวิจัยเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ของวิชาชีพ (3) ควรพัฒนารอบแนวคิดการวิจัยที่มีฐานรากจากสังคมที่ตนเองอิงอาศัยควบคู่ไปกับการหิบบั่มกรอบแนวคิดทฤษฎีจากภายนอก (4) ควรมีการประสานพลังการวิจัยในลักษณะสหวิชาชีพให้มากขึ้น (5) การกำหนดหัวข้อการวิจัยทางการพยาบาลควรกระทำทุก ๆ ปี (6) ควรมีการวิจัยเพื่อประเมินผลกระทบของการวิจัยทางการพยาบาลที่มีต่อการพัฒนาโยบายสุขภาพและคุณภาพระบบบริการสุขภาพ รวมทั้งระบบบริการการพยาบาลในภาพรวมอย่างเป็นระบบและเป็นระยะอย่างต่อเนื่องและ (7) ควรมีการเชื่อมต่อนานข้อมูลการวิจัยทางการพยาบาลที่มีอยู่ให้สามารถใช้ร่วมกันได้

คำสำคัญ : พัฒนาการวิจัยทางการพยาบาล, ประเทศไทย, การทบทวน, พันธกิจอนาคต

Abstract:

This article aimed to review the status of Nursing research in Thailand since its first inception in 1967 up to present. Nursing Research development in Thailand can be divided into 4 phases; Phase I: Research for Nursing education and administration development (1968 - 1980); Phase II: Research for Nursing practice (1981 - 1993); Phase III: Research for Nursing professional development (1994 - 2005) and (4) Research for Nursing system reform (2006 - present). Thai Nursing research can be grouped into two models according to their purposes of study, namely, research aiming at Nursing knowledge development and

*รองศาสตราจารย์ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

research in response to public health problems and needs. The author addresses the more explicit and clear picture of putting acquired nursing knowledge into specific health actions. Future mission of Thai nursing research needs to include (1) Nursing research agendas must be responsive to health problems and issues in all aspects, i.e., structural-based, population-based, area-based, sociocultural-based, gender-based and future-based; (2) Balancing between research aiming at nursing knowledge development and public-health responsiveness must be encouraged; (3) Research conceptual framework must be derived from Thai perspectives as well as from outsiders, perspectives; (4) Multidisciplinary – nature, program-based and multi-setting research are strongly recommended more than ever before; (5) National nursing research agenda should be revised at 5 year intervals in order to catch up with the rapid changes in local and global scene and; (6) Nursing research impact toward policy setting and implementation must be carried out systemically and regularly.

keywords : nursing research development, Thailand, review, future mission

บทนำ :

การวิจัยทางการพยาบาลคือ การจัดการอย่างมีระบบระเบียบเพื่อสำรวจปรากฏการณ์ที่มีความสำคัญต่อวิชาชีพการพยาบาลและต่อพยาบาลเอง โดยที่วิชาชีพการพยาบาลเป็นวิชาชีพที่เน้นการปฏิบัติ การปฏิบัติการพยาบาลจึงต้องอยู่บนพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ที่มีหลักฐานเชิงประจักษ์เพื่อนำไปสู่คุณภาพการพยาบาลและความมีประสิทธิผลของการดูแล¹ การวิจัยทางการพยาบาลมีความสำคัญต่อการพัฒนาองค์ความรู้ การพัฒนาการศึกษา การปฏิบัติการพยาบาล และพัฒนาวิชาชีพ ตลอดจนพัฒนาสุขภาพของประชาชน พยาบาลควรจะต้องทำวิจัยอย่างต่อเนื่องเพื่อขยายองค์ความรู้ทางการพยาบาลและแสดงความเป็นเอกลักษณ์ของวิชาชีพให้มีความเด่นชัดหรือเป็นที่ประจักษ์ทางสังคม² ทำให้สังคมยอมรับเห็นคุณค่าให้ความเชื่อถือในวิชาชีพในฐานะที่เป็นวิชาชีพที่ก่อให้เกิดประโยชน์ให้กับสังคม³ Polit และ Hungler⁴ ให้ทัศนะว่าการวิจัยทางการพยาบาลมีความสำคัญและเป็นกลวิธีสำคัญในการพัฒนาการบริการทางการพยาบาล โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือ เพื่อการให้บริการที่ดีที่สุดแก่ผู้รับบริการ⁴

ที่กล่าวมาทั้งหมดคือความสำคัญของการวิจัยทางการพยาบาล การวิจัยทางการพยาบาลในประเทศไทยเริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2510 เมื่อมีการเปิดสอน

หลักสูตรปริญญาตรีเพื่อผลิตอาจารย์พยาบาลและมีการทำวิจัยเพื่อให้สามารถสำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรจนกระทั่งถึงปัจจุบันเป็นเวลา 50 ปี โดยประมาณ ในบทความนี้ผู้เขียนมีวัตถุประสงค์เพื่อจะทบทวนพัฒนาการของการวิจัยทางการพยาบาลในประเทศไทยว่าเป็นมาอย่างไรและมองทิศทางอนาคตการวิจัยทางการพยาบาลโดยอาศัยพัฒนาการในอดีตและสิ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเป็นฐานวิเคราะห์

ประมวลพัฒนาการของการวิจัยทางการพยาบาลในรอบ 50 ปีที่ผ่านมา :

งานวิจัยทางการพยาบาลเรื่องแรกเป็นการศึกษากิจกรรมของเจ้าหน้าที่พยาบาลในโรงพยาบาลทั่วไปในปี 2512⁵ ต่อมาในปี 2513 ได้มีการศึกษาเรื่องสถานภาพการศึกษาพยาบาลในประเทศไทย การทบทวนสถานภาพการวิจัยทางการพยาบาลเริ่มอย่างเป็นระบบ จากการรวบรวมสำรวจของยุวดี ฤาชา ซึ่งทำการสำรวจงานวิจัยทางการพยาบาลที่เกิดขึ้นระหว่างปี 2515 – 2525 พบว่ามีงานวิจัยที่เป็นวิทยานิพนธ์เพื่อการสำเร็จการศึกษาในสัดส่วนที่สูงกว่างานวิจัยทั่วไป⁶ ในปี 2530 กอบกุล พันธุ์เจริญวรกุล และคณะได้สำรวจผลงานวิจัยทางการพยาบาลในประเทศไทย

อย่างเต็มรูปแบบ พบว่ามีการทำวิจัย 254 เรื่องเฉลี่ยปีละ 14 เรื่อง งานวิจัยส่วนใหญ่ยังมาจากวิทยานิพนธ์ของนักศึกษา เกินกว่าครึ่งทำในมหาวิทยาลัยที่มีคณะหรือสาขาวิชาพยาบาลศาสตร์ การวิจัยที่ดำเนินการโดยพยาบาลในกระทรวงสาธารณสุขมีน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนพยาบาลผู้ปฏิบัติงานทั่วประเทศ การศึกษาโดยไข่มุก วิเชียรเจริญ และคณะ⁷ ทำการสำรวจผลงานวิจัยในระหว่างปี 2530-2532 พบว่าแม้จำนวนงานวิจัยจะเพิ่มมากขึ้นโดยเฉลี่ยต่อปี ก็ยังมีที่มาจากงานวิจัยที่เป็นวิทยานิพนธ์ของนักศึกษาเป็นหลัก แต่ก็มีความโน้มของการวิจัยทั่วไปที่ไม่เกี่ยวข้องกับการทำวิจัยที่เป็นส่วนหนึ่งของการสำเร็จการศึกษามากขึ้น ปรานี ฟูไพบระ และคณะ⁸ สำรวจผลงานวิจัยทางการแพทย์ของนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาในประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. 2532 - 2535 ในรายละเอียดมากขึ้น พบว่า ที่มาของการวิจัย มีความเป็นเฉพาะสาขาวิชา และเน้นการปฏิบัติการพยาบาลเป็นหลัก ไข่มุก วิเชียรเจริญ และคณะ⁹ สำรวจผลงานวิจัยทางการแพทย์ภายใน 2 ปี ต่อเนื่องจากการสำรวจของกอบกุล พันธุ์เจริญวรกุล และคณะ⁹ แต่ในระยะเวลาที่แคบกว่า พบว่า มีงานวิจัย 156 เรื่อง เฉลี่ยปีละ 52 เรื่อง งานวิจัยเพิ่มขึ้นมีทั้งที่เป็นงานวิจัยที่เป็นวิทยานิพนธ์และงานวิจัยทั่วไป แต่ก็ยังมีเป้าหมายหลักคือเป็นการวิจัยที่เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษามากกว่าจะเป็นงานวิจัยที่นำไปใช้ได้จริง

การสำรวจงานวิจัยทางการแพทย์พยาบาลของประเทศไทยในยุคก่อนปี พ.ศ. 2537 ดำเนินการโดยคณะกรรมการทางการแพทย์แห่งชาติ สภาการพยาบาล, 2537¹⁰ ได้ประมวลโดยสรุปว่า งานวิจัยทางการแพทย์พยาบาลยังมีน้อย ทำให้การเผยแพร่และนำผลงานการวิจัยไปใช้ประโยชน์น้อย และร้อยละ 80 เป็นการวิจัยที่ดำเนินการภายในมหาวิทยาลัย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นวิทยานิพนธ์ของนักศึกษาและการวิจัยของอาจารย์พยาบาลในมหาวิทยาลัย

จะเห็นได้ว่าการพัฒนางานวิจัยทางการแพทย์มีความสัมพันธ์โดยตรงกับการพัฒนาการศึกษาในระดับปริญญาตรีที่ต้องมีสารนิพนธ์และระดับบัณฑิตศึกษามาเป็นลำดับตั้งแต่แรกเริ่ม การสำรวจของวิจิตร ศรีสุพรรณ และคณะ¹¹ คาดว่าจะมีพยาบาลที่จะจบการศึกษาในระดับปริญญาโทและเอกในสถาบันต่าง ๆ มีจำนวน 2,579 คน และจะเพิ่มขึ้นเป็นสองเท่าในปี 2549 ประมาณ 5,000 คน และในปัจจุบันอาจเพิ่มขึ้นกว่า 10,000 คนซึ่งจะมีผลโดยตรงต่อการเพิ่มขึ้นของงานวิจัยทางการแพทย์

การคาดการณ์ถึงปริมาณงานวิจัยทางการแพทย์ที่เพิ่มขึ้นซึ่งเป็นผลพวงจากการขยายตัวของการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา กอปรกับการกำหนดว่าการวิจัยเป็นองค์ประกอบหนึ่งในการพัฒนาการเข้าสู่ตำแหน่งหน้าที่ที่สูงขึ้นของพยาบาลในหน่วยงานของสำนักการศึกษาอุดมศึกษาและกระทรวงสาธารณสุข ความจำเป็นในการพัฒนาฐานข้อมูลการวิจัยทางการแพทย์แห่งชาติจึงมีขึ้น พงศ์คำ ดิลกสกุลชัย และคณะ¹² แห่งคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล โดยทุนอุดหนุนจากองค์การอนามัยโลก จึงได้พัฒนาฐานข้อมูลงานวิจัยทางการแพทย์พยาบาลโดยประมวลจากวิทยานิพนธ์บัณฑิตศึกษาและสาขาที่เกี่ยวข้องทุกมหาวิทยาลัย วารสารทางการแพทย์แต่ละสาขาที่เกี่ยวข้อง วารสารโรงพยาบาลต่าง ๆ ทั่วประเทศ และรายงานการประชุมวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการพยาบาลระหว่างปี 2531 - 2542 ต่อเนื่องจากการประมวลผลงานวิจัยของ กอบกุล พันธุ์เจริญวรกุล⁸ เป็นฐานข้อมูลแรกและฐานข้อมูลลำดับถัดมาเป็นฐานข้อมูลการวิจัยทางการแพทย์พยาบาลในระหว่างปี พ.ศ. 2542 - 2548 โดยคณะผู้สำรวจชุดเดียวกัน นับเป็นฐานข้อมูลทางการวิจัยทางการแพทย์ที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย¹³

ควบคู่ไปกับการจัดทำฐานข้อมูลการวิจัยระดับชาติที่พยายามจะประมวลข้อมูลงานวิจัยทางการแพทย์ การศึกษาและประมวลจากฐานข้อมูลของแต่ละสถาบันก็มีการจัดทำควบคู่กันไป การศึกษาผล

งานวิจัยทางการแพทย์พยาบาลของนิสิตระดับบัณฑิตศึกษา ในห้องสมุดคณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยระหว่างปี พ.ศ. 2536 – 2542 โดย ชลธิสา อุนทร¹⁴ พบว่าส่วนใหญ่เป็นการวิจัยเชิงบรรยาย ที่เกี่ยวกับนักศึกษาและวิธีการจัดการเรียนการสอน ใช้เครื่องมือเก็บข้อมูลคือแบบสอบถามเป็นหลัก ใช้ทุนส่วนตัว และมีปริมาณการวิจัยเพิ่มขึ้นหรือลดลงตามจำนวนนักศึกษาที่รับเข้าและจบออก เป็นการประมวลในระดับสถาบันเป็นครั้งแรก จากนั้นได้มีการศึกษาข้อมูลกระจายตามสถาบันและตามภูมิภาค ได้แก่ การสำรวจของขวัญตา ภิบาลทิพย์ และคณะ¹⁵ ศึกษาสถานภาพการวิจัยของพยาบาลในภาคใต้ระหว่างปี พ.ศ. 2538 – 2543 วิลาวรรณ พันธุ์พฤกษ์ (2550)¹⁶ สำรวจข้อมูลการวิจัยวิทยานิพนธ์และการศึกษาอิสระระดับบัณฑิตศึกษาของคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ประณีต ส่งวัฒนา² สำรวจงานวิทยานิพนธ์ทางการแพทย์พยาบาลของคณะพยาบาลศาสตร์ ในมหาวิทยาลัยส่วนภูมิภาค 3 แห่งคือ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สงขลานครินทร์ และขอนแก่น ระหว่างปี พ.ศ. 2541 – 2548 มีจำนวนทั้งหมด 984 เรื่อง พบประเด็นสำคัญพอสรุปได้คือ วิทยานิพนธ์มีความเป็นเฉพาะสาขาวิชาทางการแพทย์สูง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับนโยบายการรับนักศึกษาของสถาบันว่าจะรับสาขาใดมาก ลักษณะของการวิจัยเป็นวิจัยเชิงบรรยายเป็นหลัก การวิจัยเชิงทดลองน้อยที่สุด เป็นการวิจัยเชิงปริมาณมากกว่าคุณภาพ การใช้สถิติเป็นแบบง่ายไม่ซับซ้อน เกี่ยวข้องกับพยาบาลและเจ้าหน้าที่มากที่สุด รองลงมาเป็นผู้รับบริการ เนื้อหาการวิจัยจะเน้นคุณภาพการบริการและการปฏิบัติตัวของผู้รับบริการ วิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปี 2536 – 2542 มีจำนวนเพิ่มขึ้นทุกสถาบัน จำนวนเฉลี่ยของการจบการศึกษา 2 ปีครึ่ง แต่มีแนวโน้มว่านักศึกษาจะใช้เวลานานขึ้นในการสำเร็จการศึกษา

สภาการพยาบาลซึ่งก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2528 ได้เล็งเห็นจุดอ่อนของวิชาชีพด้านการพัฒนางานวิจัย

ทางการแพทย์พยาบาล ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการวิจัยทางการแพทย์พยาบาลแห่งชาติในปี 2536 โดยมีหน้าที่กำหนดนโยบายและทิศทางการวิจัยพัฒนานักวิจัยส่งเสริมการเผยแพร่งานวิจัยให้นำไปใช้ได้จริง แสวงหาแหล่งทุน กลั่นกรองโครงการวิจัยมาจนกระทั่งปัจจุบัน และมีการจัดตั้งสถาบันวิจัยและพัฒนาระบบการพยาบาล ของสภาการพยาบาลขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2551ภารกิจหลักในการส่งเสริมพัฒนาด้านการวิจัยทางการแพทย์พยาบาลได้แก่ การจัดประชุมวิชาการวิจัยทุก 4 ปี การให้ทุนวิจัยในระดับบัณฑิตศึกษา ทุนวิจัยทั่วไป และทุนในการเข้าร่วมประชุมและนำเสนอผลการวิจัยแก่สมาชิกสภาการพยาบาล การใช้งบประมาณในด้านการพัฒนาการวิจัยของสภาการพยาบาลถือว่าสูงสุดเมื่อเทียบกับการพัฒนาในด้านอื่น ๆ

การประชุมวิจัยทางการแพทย์พยาบาลเริ่มเป็นครั้งแรกในปี 2535 จนกระทั่งการประชุมครั้งที่ 5 ในปี พ.ศ. 2556 ภายใต้หัวข้อ สถานการณ์วิจัยทางการแพทย์พยาบาลสู่ปฏิบัติการในประชาคมอาเซียน : พหุลักษณะบูรณาการและสหสถาบัน คำสำคัญที่ใช้ขยายหัวข้อการประชุมสะท้อนให้เห็นการยอมรับความเป็นพหุลักษณะการบูรณาการ และการเน้นการวิจัยในเชิงสหสถาบันได้ชัดเจน มีงานวิจัยเข้าร่วมการคัดเลือกเพื่อนำเสนอประมาณ 120 เรื่อง มีวิจัยที่เน้นกลุ่มปัญหาเฉพาะ ได้แก่ มะเร็ง ชีวะเคมี ความรุนแรง สโตรค กลุ่มเป้าหมายเฉพาะ ได้แก่ เด็กวัยรุ่น สตรี ผู้สูงอายุ โรคอุบัติใหม่ โรคอุบัติซ้ำ และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์

ที่กล่าวมาสะท้อนให้เห็นภาพรวมทั้งหมดของการพัฒนาด้านการวิจัยทางการแพทย์พยาบาลในสังคมไทยซึ่งพอจะสรุปได้กล่าวคือ (1) ปริมาณงานวิจัยทางการแพทย์พยาบาลในประเทศไทยมีเพิ่มขึ้น ทั้งที่เป็นงานวิทยานิพนธ์และงานวิจัยที่กระทำโดยพยาบาลวิชาชีพ ปฏิบัติการในสถานการศึกษาและสถานบริการสุขภาพต่างๆ (2) ลักษณะของงานวิจัยยังเป็นเชิงบรรยาย ใช้สถิติที่ไม่ซับซ้อนมาก เน้นความเป็นเฉพาะทางเน้นการปฏิบัติการพยาบาล เป็นวิจัยในคลินิก การ

ศึกษาและการจัดการทางการพยาบาล¹⁷ (3) เป็นวิจัยเชิงปริมาณมากกว่าเชิงคุณภาพ (4) มีกลไกการพัฒนาและงานวิจัยในระดับชาติและระดับสถาบันโดยเฉพาะสถาบันการศึกษา (5) ยังเป็นงานวิจัยที่นำไปแก้ปัญหาสุขภาพในชุมชนสังคมอย่างแท้จริงได้น้อย (6) มีความพยายามจัดทำฐานข้อมูลเพื่อการสื่อสารด้านการวิจัยให้เป็นระบบมากขึ้นทั้งในระดับหน่วยงานสถาบันและระดับชาติ

การวิเคราะห์พัฒนาการการวิจัย :

การวิจัยทางการพยาบาลไม่ได้มุ่งไปที่การวิจัยเพื่อตีพิมพ์โดยนัยของการสร้างองค์ความรู้ทางการพยาบาลให้มีความสากลเป็นแต่อย่างเดียว หากยังต้องเชื่อมต่อการการปฏิบัติได้ ก็คือการแก้ไขปัญหาและความต้องการสุขภาพของชุมชนสังคมเฉพาะที่อิงอาศัยอยู่ ผู้เขียนขอจำแนกยุคของการพัฒนาการวิจัยในประเทศไทยออกเป็น 5 ยุค จากการทบทวนความเป็นมาของนโยบายการวิจัยทางการพยาบาล การทบทวนวรรณกรรม และจากประสบการณ์การวิจัยของผู้เขียนเอง เพื่อทรงความคิดให้เห็นเป็นลำดับและนำไปสู่ยุคใหม่ของการวิจัยทางการพยาบาล

ยุคที่หนึ่ง : การวิจัยเพื่อพัฒนาการศึกษาและการจัดการทางการพยาบาล (พ.ศ. 2510 - 2527)

เป็นยุคก่อนการมีสภาการพยาบาล ตั้งแต่เริ่มมีการจัดตั้งหลักสูตรปริญญาตรีทางการศึกษาเพื่อผลิตอาจารย์พยาบาล การวิจัยส่วนใหญ่เป็นวิทยานิพนธ์ของนิสิต เน้นวิธีการเรียนการสอน ลักษณะของอาจารย์ลักษณะของนักเรียนพยาบาล มีการวิจัยของรีดและคณะ ในปี 2512⁴ เพื่อประเมินกิจกรรมของเจ้าหน้าที่พยาบาล มีการศึกษาสภาพการศึกษาพยาบาลในประเทศไทยโดยคณะกรรมการการศึกษาและร่างโครงการพัฒนาการศึกษาพยาบาลของสภาการศึกษาแห่งชาติ การศึกษาวิจัยทางการพยาบาลในระยะนี้จึงอยู่ในบริบทของการศึกษาพยาบาล ในปี 2516 มีการเปิดสอนหลักสูตรปริญญาโท สาขาวิชาการจัดการทางการพยาบาล

และมีการทำวิทยานิพนธ์เพื่อสำเร็จการศึกษาในสถาบันเดียวกัน จึงทำให้จุดเน้นอยู่ที่การบริหารการพยาบาลควบคู่ไปกับการศึกษา อาทิ คุณลักษณะของผู้บริหารทางการพยาบาล ภาวะผู้นำของผู้บริหารการพยาบาล เป็นต้น งานวิจัยในบริบทอื่นมีน้อยไม่เด่นชัด หรือก็เป็นไปในลักษณะของการสอนผู้ป่วยเป็นหลัก ทิศนคติของพยาบาลต่อการวิจัยเป็นไปในเชิงลบ เป็นเรื่องยุ่งยาก ซับซ้อน ไม่มีความรู้ความสามารถเพียงพอ และไม่มีเวลาในการทำวิจัย

ยุคที่สอง : การวิจัยเพื่อพัฒนาการปฏิบัติการพยาบาล (พ.ศ. 2528 - 2538)

เป็นทศวรรษแรกของการมีสภาการพยาบาล ซึ่งเป็นองค์กรวิชาชีพที่โดดเด่นขึ้นมานอกเหนือไปจากการมีสมาคมพยาบาลวิชาชีพ การผลักดันให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการวิจัยทางการพยาบาลแห่งชาติขึ้นในปี พ.ศ. 2536 โดยผลงานเด่นชัดคือการจัดประชุมวิชาการวิจัยทางการพยาบาลครั้งที่ 1 ในปี พ.ศ. 2535 และการจัดทำสมุดปกขาวเกี่ยวกับทิศทางการวิจัยและหัวข้อทางการวิจัยทางการพยาบาลเป็นครั้งแรก นอกจากนี้การจัดตั้งหลักสูตรการศึกษาทั้งปริญญาโทเฉพาะทางขึ้นในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ทำให้มีการศึกษาวิจัยเฉพาะทางมากขึ้นโดยเน้นไปที่การพัฒนาการปฏิบัติการพยาบาล มีการใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีทางตะวันตกที่ปรากฏในเนื้อหาหลักสูตรในลักษณะขององค์ความรู้ทางการพยาบาลที่เป็นแกนร่วม อาทิเช่น ทฤษฎีการดูแลตนเองของโอเรม ทฤษฎีการปรับตัวของรอย วิทยานิพนธ์ส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นไปที่การนำกรอบแนวคิดทฤษฎีบางส่วนหรือทั้งหมดไปใช้ในสถานการณ์ต่างๆ ของผู้ป่วยหรือผู้รับบริการ ในเฉพาะสาขาของตนไม่ว่าจะเป็นการพยาบาลผู้ใหญ่ การพยาบาลเด็ก หรือการพยาบาลชุมชน เป็นต้น

ยุคที่สาม : การวิจัยเพื่อพัฒนาวิชาชีพพยาบาล (พ.ศ. 2539 - 2549)

ในยุคนี้เริ่มมีการมองเป้าหมายของความเป็นวิชาชีพการพยาบาลที่มีความจำเป็นต่อสังคมอย่างเป็น

ระบบมากขึ้น โดยผนวกความเป็นองค์รวมของวิชาชีพ ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา หรือด้านบริการให้มีความเชื่อมต่อกัน มีการพึ่งพาอาศัยหรือร่วมมือประสานงานกันระหว่างสถาบันการศึกษา และสถานบริการสุขภาพ ในการวิจัยเพื่อติดตามผลการดำเนินงานตามแผนพัฒนาพยาบาลและผดุงครรภ์แห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2540 - 2549) โดยสุจิตรา เหลืองอมรเลิศ และคณะ¹⁸ พบว่า การปฏิบัติตามนโยบายของสภาการพยาบาล ด้านการวิจัย มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนระหว่าง สถาบันการศึกษาและสถานบริการสุขภาพและในภาพรวม การปฏิบัติตามนโยบายของสภาการพยาบาลด้านการวิจัย ได้แก่การเอื้ออำนวยความสะดวก ในการวิจัย การพึ่งพาอาศัยผู้ที่มีความรู้ความชำนาญ ในการวิจัย และการสนับสนุนการทำวิจัยเป็นทีม ถือเป็นยุคที่การวิจัยทางการพยาบาลเฟื่องฟูและมีความหลากหลายของการวิจัย มีการจัดตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการวิจัยโดยตรง และการมีจุดสนใจ (focus) ที่การพัฒนาวิชาชีพในองค์รวม เริ่มมีการวิจัยเชิงคุณภาพเพิ่มขึ้นเป็นผลจากการพัฒนาหลักสูตรปริญญาเอก มีการนำโมเดลทางการพยาบาลซึ่งถือว่าเป็นทฤษฎีระดับกลางมาใช้เป็นกรอบในการทำวิจัย อย่างไรก็ตาม งานวิจัยที่เป็นผลจากวิทยานิพนธ์ก็ยังมีจำนวนมากว่าการวิจัยทั่วไป การพัฒนาบุคลากรทางการพยาบาลในระดับผู้บริหารและผู้บริหารในสถานบริการของรัฐและเอกชน ให้ได้มีคุณวุฒิที่สูงขึ้นในระดับปริญญาโทและเอก¹¹ มีส่วนทำให้การพัฒนา งานวิจัยภายในและภายนอกสถาบันมีมากขึ้นทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพของการวิจัย

ยุคที่สี่ : การวิจัยเพื่อปฏิรูประบบการพยาบาล (พ.ศ. 2550 - ปัจจุบัน)

เป็นยุคที่วิชาชีพการพยาบาลในประเทศไทย และในระดับสากลตระหนักอย่างถ่องแท้ว่าการวิจัยทางการพยาบาลมีความจำเป็นและเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการบริการซึ่งในอีกด้านหนึ่งก็คือการพัฒนาวิชาชีพการพยาบาล ปริมาณงาน

วิจัยทางการพยาบาลที่สูงขึ้น เป็นผลพวงของการพัฒนาในแต่ละยุค แต่คำถามที่ติดตามาก็คือ งานวิจัยทางการพยาบาลเหล่านั้นส่งผลกระทบบ่อย่างไรต่อภาวะสุขภาพของคนในชุมชนและสังคม กระแสของการพยาบาลเชิงประจักษ์ (evidence - based nursing) และผลลัพธ์ทางการพยาบาล (nursing outcomes) อีกทั้งข้อจำกัดและความผันผวนทางสังคมเศรษฐกิจของประเทศและโลก มีผลกระทบต่อพยาบาลอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การวิจัยทางการพยาบาลต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานความจำเป็นอย่างแท้จริง ไม่ใช่การวิจัยตามแฟชั่น หรือการเสาะแสวงหาองค์ความรู้แต่เพียงอย่างเดียวโดยละเลยความเป็นจริงของปัญหาและความต้องการทางสังคม การวิจัยในสามยุคที่ผ่านมาอาจสนองตอบต่อความต้องการเฉพาะกิจ เฉพาะเรื่องทั้งยังเป็นการหาตัวตนของพยาบาลในเชิงของสมรรถนะเฉพาะทาง ปัญหาในยุคนี้ก็คือ ความมีประสิทธิภาพของการวิจัย (cost effectiveness) วิธีหรือวิธีการดูแลทางการพยาบาลในรูปแบบต่าง ๆ การวิจัยทางการพยาบาลในบางครั้งในความรู้สึกของผู้เขียนสร้างงานให้พยาบาลเพิ่มขึ้นอย่างไม่สิ้นสุด อาทิเช่น การพัฒนาโปรแกรมเพื่อสนับสนุนความมีศักยภาพของผู้ป่วย ซึ่งผลสุดท้ายทำให้พยาบาลใช้เวลามากขึ้นและใช้เวลาอย่างต่อเนื่อง นักวิจัยทางการพยาบาลไม่เคยคำนึงว่าเวลาเป็นการลงทุนอย่างหนึ่งที่พึงมีการจำกัด ความไม่ตระหนักในเรื่องดังกล่าว เราจึงพบการศึกษาวิจัยปฏิบัติการ (nursing intervention research) ที่ใช้ตัวป้อน (input) หรือการจัดกระทำ (treatment) อย่างมากมายให้กับผู้รับบริการ ซึ่งไม่สามารถเป็นจริงได้ในทางปฏิบัติและมักเป็นการวิจัยที่อยู่ตรงข้ามกับการปฏิบัติการพยาบาลที่นิยมเรียกว่า ปฏิบัติการพยาบาลประจำ (routine care) คล้ายกับมีฐานคิดว่าอะไรที่เป็นการปฏิบัติการพยาบาลประจำไม่เหมาะสม

การใช้ธำนาในการดูแลเชิงปัจเจกที่ทำให้เกิดการวิจัยในระดับปัจเจกบุคคลบริการ (individualized care) อาจจะต้องมีการทบทวนให้เกิดระบบบริการใน

ระดับบุคคลบริการหรือกลุ่ม (multi-person) งานวิจัยทางการแพทย์ในยุคต่อไป ควรคำนึงถึงการสร้างระบบการดูแลที่ขึ้นรับการปฏิบัติการทั้งองค์การแพทย์ในยุคที่เวลาและทรัพยากรมีจำกัด การบริหารจัดการในเชิงกรณี (case management) หรือ แม้แต่กลุ่ม (group management) มีความจำเป็นและเป็นความท้าทายของการวิจัยเชิงระบบ

ทิศทางการวิจัยในอนาคต : ความท้าทายที่ต้องเผชิญ

พยาบาลในฐานะกระดูกสันหลังของระบบสุขภาพในประเทศในปัจจุบันมีพยาบาลเกือบสองแสนคนในจำนวนนี้ประมาณร้อยละ 5 จะมีคุณวุฒิในระดับปริญญาโทและเอก ในปี 2559 กลุ่มนี้จะเป็นหัวอกในการพัฒนาระบบการวิจัยทางการแพทย์ในยุคปฏิรูป ผู้เขียนใคร่ขอเสนอแนะทิศทางการวิจัยในอนาคตเพื่อเป็นประเด็นในการเปิดเวทีความคิดดังต่อไปนี้

1. การวิจัยทางการแพทย์ควรมีเป้าหมายเพื่อตอบสนองต่อปัญหาสุขภาพของชุมชนสังคมไทยในทุกมิติ เช่น ทั้งในมิติเชิงโครงสร้างของระบบสุขภาพ (ระบบบริการสุขภาพที่เป็นอยู่) มิติประชากร (วัยหรือกลุ่มอายุ หรือพัฒนาการ หรือประชากรเคลื่อนย้าย/ ไร้บ้าน/ นอกกระบบ ฯลฯ) มิติพื้นที่ (พื้นที่เสี่ยงภัย พื้นที่อันตราย พื้นที่ที่มีความขัดแย้งทางการเมือง พื้นที่อุบัติภัย ฯลฯ) มิติสังคมวัฒนธรรม (เช่น คนชายขอบ ชนกลุ่มน้อย กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ฯลฯ) มิติทางเพศ (เช่น กลุ่มเกย์ เลสเบี้ยน กลุ่มข้ามเพศ ฯลฯ) และมิติอนาคต (เช่น การใช้หุ่นยนต์ช่วยบริการทางการแพทย์ การพยาบาลในพื้นที่นอกโลก/ การพยาบาลในพื้นที่ภัยพิบัติ สงครามหรือทุพภิกขภัยต่าง ๆ ฯลฯ)

2. การวิจัยทางการแพทย์ควรคำนึงถึงการแก้ไขปัญหาสุขภาพอย่างเป็นระบบ ในที่นี้จะใช้คำว่าการศึกษาเพื่อพัฒนาระบบการพยาบาล ควบคู่ไปกับการวิจัยเพื่อพัฒนาองค์ความรู้แต่เพียงอย่างเดียว ซึ่งไม่ได้แก้ปัญหาโดยตรง แม้ว่าจะยืนยันตัวองค์ความรู้

ตามทฤษฎี ตัวอย่างเช่น การพัฒนาพลังอำนาจในผู้ป่วยประเภทต่าง ๆ ซึ่งตอบสนองต่อปัญหาความต้องการของผู้รับบริการในระดับปัจเจกบุคคล แต่เมื่อนำมาปรับใช้ในระบบจัดการการดูแลผู้ป่วย มีปัญหาติดตามมาอย่างมากมาย ตั้งแต่ประสิทธิภาพ ประสิทธิผลเชิงระบบไปจนถึงการจัดการทรัพยากรเวลาของพยาบาล

3. การหิบบัณฑิตกรอบแนวคิดทฤษฎีหรือมโนทัศน์ที่ประดิษฐ์มาจากสังคมวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน นอกจากจะทำให้เกิดปัญหาความเหลื่อมในการใช้ภาษาแล้ว ยังก่อปัญหาในการสร้างองค์ความรู้เฉพาะที่อยู่บางส่วน การประดิษฐ์มโนทัศน์ทางการแพทย์ส่วนใหญ่มักจะมุ่งไปสู่ความเป็นสากล (universality) ของแนวคิดและการนำไปใช้ มีงานวิจัยหลายชิ้นที่แสดงถึงอิทธิพลของการใช้มโนทัศน์เฉพาะพื้นที่ เช่น อำนาจของ “ใจ” ในการควบคุมความเจ็บปวดในผู้ป่วยมะเร็งระยะสุดท้าย ความหมายของคำว่า “ใจ” ในวัฒนธรรมไทยลึกซึ้งมากไปกว่าที่นิยามในสังคมอื่น เนื่องจากความเชื่อที่ว่า ทุกสิ่งสำเร็จได้ด้วยใจ เป็นต้น การยืนยันความรู้ที่ได้มาจากภายนอกมีความจำเป็น แต่ต้องคิดพัฒนาอย่างคู่ขนานไปกับองค์ความรู้ที่มาจากฐานรากของตนเอง

4. ควรมีการผสมผสานพลังในการทำวิจัยร่วมกันจากลักษณะสหสาขาวิชาชีพ หรือในลักษณะสหเขต (multi - setting) การจะกระทำในลักษณะนี้ได้ งานวิจัยดังกล่าวควรอยู่ในลักษณะโปรแกรมการวิจัยที่มีขนาดใหญ่พอสมควรคือในระดับภูมิภาคหรือชาติ ปัจจุบันหน่วยงานที่สนับสนุนทุน หรือทรัพยากรการวิจัยมีมาก ที่ขาดคือทีมวิจัยที่ร่วมมือกันอย่างจริงจัง ตัวอย่างที่น่ายินดีคือมีการกำหนดหัวข้อวิจัยในการให้ทุนสนับสนุนการวิจัยโดยสภาการพยาบาลเพื่อตอบสนองนโยบายและพันธกิจของสภาการพยาบาล¹⁹ ซึ่งก็เป็นไปได้ว่างานวิจัยที่ได้รับทุนดังกล่าวจะสามารถเชื่อมต่อกับนโยบายและพันธกิจของสภาการพยาบาลมากกว่าที่เป็นการสนับสนุนการวิจัยตามความสนใจส่วนบุคคลของนักวิจัย การวิจัยที่กำหนดหัวข้อ (com-

mission research) และมีลักษณะเป็นชุดโครงการ (program research) มีความจำเป็นและก่อให้เกิดผลกระทบต่อทิศทางการนโยบายสาธารณะทางสุขภาพ

5. การกำหนดหัวข้อการวิจัย (nursing research agenda setting) โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกระดับ อาทิ สภาการพยาบาล ศูนย์การวิจัยทางการแพทย์ที่กระจายอยู่ตามสถาบันการศึกษาต่างๆ รวมทั้งสมาคม หรือชมรมพยาบาล ควรมีการร่วมกันกำหนดทิศทางการวิจัยทางการแพทย์เป็นระยะๆ ทุก 5 ปี เพื่อให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและสังคมโลกที่เกิดขึ้นตลอดเวลา

6. การวิจัยที่มุ่งเน้นการประเมินเชิงผลลัพธ์ของการพยาบาล (nursing outcomes) และผลกระทบต่อ (impact) ต่อนโยบายสุขภาพ คุณภาพของระบบบริการสุขภาพ และระบบบริการการพยาบาล ควรจะต้องมีการดำเนินการโดยมีเจ้าภาพตัวจริงและมีการกระจายภาระรับผิดชอบอย่างทั่วถึงและเป็นระบบ การวิจัยในลักษณะดังกล่าว อาจมีเจ้าภาพหลัก คือสถาบันการศึกษา เพราะมีชุมพลปัญญาอยู่มาก แต่ควรมีการกระจายเจ้าภาพรองในแต่ละมิติแต่ละพันธกิจอย่างทั่วถึง ไม่กระจุกอยู่ในส่วนกลาง หรือเฉพาะสถาบัน เป็นการแสดงถึงความเป็นประชาธิปไตยในการวิจัยอย่างถ่องแท้และทั่วถึงในสังคมไทยที่มีความตระหนักในเรื่องดังกล่าวค่อนข้างสูง และ

7. ปัจจุบันมีฐานข้อมูลทางการแพทย์ที่มีผู้รวบรวมให้อย่างเป็นระบบทั้งที่เป็นฐานข้อมูลทั่วไป และฐานข้อมูลเฉพาะทาง อาทิ วิชาดา คุณาวิถิตกุล และคณะ²⁰ จัดทำฐานข้อมูลวิจัยทางการบริหารการพยาบาล ควรมีการเชื่อมต่อฐานข้อมูลเหล่านี้เข้าหากัน เพื่อให้เกิดการทบทวนองค์ความรู้ที่มีอยู่แล้วและมีการต่อยอดอย่างเป็นระบบ

บทส่งท้าย :

การประมวลทิศทางการวิจัยทางการแพทย์ในประเทศไทยเป็นการสรุปประมวลในระยะเวลา

จำกัด อาศัยการทบทวนวรรณกรรมทั้งที่เป็นข้อเขียน บทความ ฐานข้อมูลต่างๆ อาจมีข้อบกพร่อง แต่วัตถุประสงค์สำหรับการเขียนบทความก็คือเจตนารมณ์ที่จะทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ทางความคิดของนักวิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยทางการแพทย์และองค์กรที่เกี่ยวข้องอย่างสร้างสรรค์ ทำทนาย และจุดประกายให้คิดต่อ คิดต่าง คิดเดิม และคิดเต็ม

เอกสารอ้างอิง

1. Webb JJ. Nursing research. In: Cherry B, Jacob S. Contemporary Nursing: Issues, Trends, & Management. 2nd ed. St. Louis, MO: Mosby; 2002. p.477
2. Songwatana P., Status and Direction of Nursing Research : perspectives from experience. Princess of Naradhiwas University. 2009: 1(1): 21-7.
3. Parse RR. Illuminations: The human becoming theory in practice and research. New York: National League of Nursing Press; 1995.
4. Polit DF, & Hungler BP. (1991) Nursing Research : Principles and Methods. Lippincott: p.9
5. Reed E, et al. Report of work activity study of personnels in general hospital in Ratana thong-sawat Nursing profession: Issue and Trends (6th ed.) Bangkok : Thanabun Printing; 1998; p.70.
6. Reucha Y. Nursing Research situation in Thailand. Thai Journal of Nursing Council. 1988; 3 (1) : 3-9.
7. Wichienchareon K, et al. A Survey of Nursing Research in Thailand 1987 - 1989. Thai Journal of Nursing Council 1993; 42 (1) : 43-53.
8. Toopairao P. et al. A Survey of graduated nursing Nursing Research in Thailand 1989 - 1992.

- Journal of Nursing Sciences Mahidol University. 1996; 14 (4) : 49-57.
9. Phanchareonworakul K. et al. A Survey of Nursing Research in Thailand 1969 -1987. Thai Journal of Nursing Council 1993; 42 (1) : 34- 42.
 10. Thai Nursing Research Committee. Thai Nursing and Midwifery Council. Nursing Research in the next decade: Policy and Practice. Bangkok: VJ Printing; 1994.
 11. Srisuphan W. et al. A study of Nursing service Manpower. Thai Journal of Nursing Council 2004; 13 (1) : 63-72.
 12. Tilokskulchai F. et al. (2002) Thai Nursing Research Database during 1988-1999 Funded by WHO (Thailand) Faculty of Nursing Mahidol University.
 13. Tilokskulchai F. et al. (2008) Thai Nursing Research Database during 1999- 2005 Funded by C.M.B, Faculty of Nursing Mahidol University.
 14. Unnaruth C. Nursing Research: A study of Thai Nursing graduates' Research in Chulalongkorn University Library during 1993-1999. Faculty of Nursing, Chulalongkorn University (Abstract).
 15. Balthip K. et al. Nursing Research status in Southern Thailand 1995-2000. Songklanakarin Journal of Nursing 2002; 22(2) : 1-16.
 16. Phunpreuk W. Study of Nursing graduated students' thesis, Faculty of Nursing Khonkaen University. (Personal communication)
 17. Tierney AJ. Nursing Research in Europe. Int. Nurs. Rev. 1998; 45(1): 15-8.
 18. Luangamonlert S. et al. Evaluation of The first National Nursing Development Plan of Activities during 1997-2006. Thai journal of Nursing Council 2011; 26(2): 5-25
 19. Thai Council of Nursing and Midwifery. Report of TCNM committee Meeting 2014-2018 term, The 2/2015 meeting on February, 13th, 2015. Wichit Srisuphan meeting room, The Nursing Council building.
 20. Kunawigatikul W. et al. Development of Nursing Administration Research Database in Thailand Nursing Newsletter 2012; 39 (special issue) : 1-13.